

Μάθημα: Αρχαία Ελληνικά Γ' Λυκείου

Ημερομηνία: 16/6/2021

Ενδεικτικές Απαντήσεις

Α. ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

A1. α.

1. **Σωστό:** «πολιτικήν γάρ τέχνην οὔπω εἶχον, ἥς μέρος πολεμική»
2. **Σωστό:** «Ζεὺς οὖν δείσας περὶ τῷ γένει ἡμῶν μη ἀπόλοιτο πᾶν»
3. **Λάθος:** «εἷς ἔχων ἰατρικήν πολλοῖς ἰκανός ἰδιώταις καὶ οἱ ἄλλοι δημιουργοί»

β. 1. Η αντωνυμία «αὐτῶν»: αναφέρεται στη λέξη «τῶν θηρίων»

2. Το επίρρημα «οὔτω» αναφέρεται στη φράση: «πότερον ὡς αἱ τέχναι νενέμνται»

B1. Σύμφωνα με τη μυθολογία, η Δίκη ήταν η κόρη του Δία και της Θέμιδας, ενώ η Αιδώς ήταν σύντροφος της Δίκης και καθόταν σε θρόνο δίπλα στον Δία. Η αιδώς είναι ο σεβασμός, το αίσθημα ντροπής του κοινωνικού ανθρώπου για κάθε πράξη που προσκρούει στον καθιερωμένο ηθικό κώδικα του κοινωνικού περιβάλλοντος. Η δράση της είναι ανασταλτική και αποτρεπτική και συμπίπτει με τη λειτουργία της ηθικής συνείδησης. Το συναίσθημα αυτό λειτουργεί και ως κίνητρο για την εκτέλεση του χρέους και του καθήκοντος που επιβάλλει η κοινωνία στα μέλη της, αφού με τον τρόπο αυτό αποφεύγεται η αγανάκτηση και η αποδοκιμασία των άλλων.

Η **Αιδώς** είναι το αίσθημα σεβασμού της μέλους της κοινότητας έναντι των υπολοίπων, της οι ηθικές αναστολές και φόβοι που προφυλάσσουν τον άνθρωπο από αντικοινωνική συμπεριφορά (με άλλα λόγια: ο αυτοσεβασμός, η ντροπή που νιώθει ο άνθρωπος όταν έχει προβεί σε τέτοια συμπεριφορά). Σε ένα λεξικό με τον τίτλο Ὅροι, το οποίο ανάγεται στην πλατωνική Ακαδημία, η αιδώς ορίζεται ως «εκούσια υποχώρηση από απερίσκεπτη συμπεριφορά, σύμφωνα με το δίκαιο και αυτό που φαίνεται καλύτερο· εκούσια κατανόηση του καλύτερου· προσοχή για αποφυγή της δικαιολογημένης επίκρισης» (412c). Το δίπολο των αρετών αιδώς καὶ δίκη ισοδυναμεί με το σωφροσύνη καὶ δικαιοσύνη, το οποίο χρησιμοποιεί ο Πρωταγόρας στο επιμύθιο του λόγου του. Δίκη: Στο συγκεκριμένο απόσπασμα η λέξη δίκη δεν χρησιμοποιείται με τη σημασία της

δικαστικής διαδικασίας. Βρίσκεται κοντά στην αρχική της σημασία· δίκη: το ορθό, το δίκαιο. Κατά προέκταση, η δίκη δηλώνει εδώ την έμφυτη αντίληψη για το σωστό, το κοινό περί δικαίου αίσθημα.

Η Δίκη είναι το συναίσθημα της δικαιοσύνης, η ενύπαρκτη στον άνθρωπο αντίληψη για το δίκαιο και το άδικο, ο σεβασμός των γραπτών και άγραφων νόμων και των δικαιωμάτων των άλλων, καθώς και οι ενέργειες για την αποκατάσταση αυτών των δικαιωμάτων, όταν καταστρατηγούνται βάνουσα από κάποιον. Η δίκη εκδηλώνεται με τη δημιουργία και την τήρηση κανόνων δικαίου, την κατοχύρωση του δικαίου, του ορθού και του νόμιμου. Έτσι περιστέλλεται ο ατομικισμός και ο εγωισμός και εξασφαλίζεται η αρμονική κοινωνική συμβίωση.

Κάθε πολιτισμικά προηγμένη κοινωνία θεμελιώνεται στις αξίες της αιδούς και της δίκης. Οι αξίες αυτές είναι καθολικές και συνιστούν παράγωγα της εξέλιξης τόσο της ηθικής συνείδησης, όσο και του πολιτισμού που την εκφράζει και την κατευθύνει.

Χάρη στην αιδώ και στη δίκη εξασφαλίζεται η αρμονική συμβίωση μέσα στην πόλη, η συνοχή του συνόλου, η ισορροπία και η ευταξία. Με αυτές αναπτύσσονται μεταξύ των ανθρώπων σχέσεις φιλίας, συνεργασίας, αλληλεγγύης και αλληλοσεβασμού. Ειδικότερα η αιδώς οδηγεί σε ό,τι ονομάζεται «πόλεων κόσμοι», δηλαδή εμπνέει στους πολίτες κόσμια συμπεριφορά και συντελεί στην κατάκτηση της αυτονομίας τους, αναγκαία για την αρμονία της κοινωνίας. Η δίκη παραπέμπει στο «πόλεων δεσμοί», δηλαδή σε υπαγορεύσεις με τις οποίες οι πολίτες υποβάλλονται σε δεσμεύσεις της συμπεριφοράς τους, ώστε να επιβάλλεται η συνοχή της πολιτικής κοινωνίας. Χρειάζεται βέβαια να διευκρινισθεί ότι οι δύο αξίες δόθηκαν ως πρότυπα που έπρεπε να κατακτηθούν από τους ανθρώπους με τη λογική και τον προσωπικό αγώνα. Άλλωστε ο Δίας, αν και κατείχε την πολιτική τέχνη, δεν τη δώρισε στον άνθρωπο. Αντίθετα δώρισε την αιδώ και τη δίκη για να εξοικονομήσει την πολιτική τέχνη μόνος του ο άνθρωπος με τον προσωπικό αγώνα του. Όταν οι άνθρωποι γνωρίσουν σε βάθος τις έννοιες αυτές, που προβάλλονται ως αιτήματα της ηθικής, και είναι σε θέση να τις πραγματώσουν στις σχέσεις τους, τότε η οργάνωση της πολιτικής κοινωνίας θα στηρίζεται σε αυτές. Η πολιτεία που θεμελιώνεται σε αυτές είναι δημοκρατική, γιατί ο αμοιβαίος σεβασμός και το αίσθημα δικαιοσύνης των πολιτών εμπεδώνει την εμπιστοσύνη μεταξύ τους και με την πολιτεία και εξασφαλίζει ισορροπία στις σχέσεις τους.

Αιδώς και Δίκη είναι έννοιες αλληλένδετες, αφού η μία προϋποθέτει την άλλη· σεβασμός της ηθικής αξίες δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς δικαιοσύνη, αλλά και η δικαιοσύνη προσδιορίζεται

από τον ηθικό κώδικα αξιών. Κάθε πολιτιστικά προηγμένη κοινωνία θεμελιώνεται πάνω της καθολικές αξίες της αιδούς και της δίκης. Ο αλληλοσεβασμός και το αίσθημα δικαιοσύνης που διέπει της σχέσεις των πολιτών μεταξύ της και με την πολιτεία, εδραιώνει την αμοιβαία εμπιστοσύνη και εξασφαλίζει ισορροπία σ' αυτές της σχέσεις. Τότε, και μ' αυτές της προϋποθέσεις, αναπτύσσονται φιλικοί δεσμοί μεταξύ των πολιτών. Η αιδώς και η δίκη εξασφαλίζουν την αξιοπρέπεια του ανθρώπου, τον εμποδίζουν να συμπεριφέρεται εγωιστικά, μισαλλόδοξα και ατομιστικά και συμβάλλουν στη διατήρηση της πολιτικής και κοινωνικής αρμονίας. Η αιδώς και η δίκη δημιουργούν της απαραίτητες προϋποθέσεις για την ανάπτυξη του πολιτισμού και την πρόοδο της ανθρωπότητας. Και οι δύο αυτές ιδιότητες κρίνονται απαραίτητες για κάθε πολίτη και συνιστούντα συστατικά στοιχεία της πολιτικής αρετής.

B2. Γλωσσικές επιλογές με τις οποίες παρουσιάζεται η εντολή του Δία για την επιβολή της θανατικής ποινής:

- 1) Επανάληψη: πάντας... πάντες + πόλεις... πόλεως, μετεχόντων/μετέχοιεν/μετέχειν.
- 2) Αντίθεση: πάντες - όλιγοι
- 3) Προστακτική: θές,
- 4) Δυνητική ευκτική: ἄν γένοιτο που δηλώνει αυτό που θα μπορούσε να συμβεί στο παρόν – μέλλον
- 5) Εναλλαγή ευθέος και πλαγίου λόγου
- 6) Μεταφορά/ παρομοίωση: «ὡς νόσον πόλεως»

Ο Πρωταγόρας τελειώνει τον μύθο με τον Δία να επιβάλλει αυστηρά την ανάγκη της καθολικότητας της πολιτικής αρετής και μάλιστα με την ποινή του θανάτου δηλώνοντας έτσι την πολύ μεγάλη σημασία που δίνει στις αξίες της αιδούς και της δίκης για τη συγκρότηση και τη διατήρηση της πολιτείας. Η σημασία και η αυστηρότητα του νόμου του Δία τονίζεται από την επιβολή θανατικής ποινής («κτείνειν ὡς νόσον πόλεως») σε όποιον δεν συμμορφώνεται στις εντολές του. Η παρομοίωση όποιου δεν συμμετέχει στην πολιτική αρετή με αρρώστια της πόλης υποδηλώνει ότι αποτελεί κίνδυνο γι' αυτή και πρέπει να θανατωθεί για να διαφυλαχθεί η τάξη και η ισορροπία του συνόλου. Ο Δίας ζητάει το απόλυτο και το απαιτεί με αμείλικτη σκληρότητα. Επιπλέον η επιβολή της ποινής του θανάτου από τον Δία, και συνεπώς η αδυναμία του να εξασφαλίσει την καθολικότητά τους, δείχνει ότι οι αξίες της αιδούς και της δίκης δεν είναι έμφυτες,

γιατί δεν αποτελούσαν γνώρισμα της αρχικής ανθρώπινης φύσης και ότι ο σκληρός νόμος που τις επιβάλλει είναι «έργο του χρόνου, της πικρής πείρας και της ανάγκης». Με αυτόν τον τρόπο οι πολίτες διαμορφώνουν κοινωνικοπολιτική συνείδηση και αναδεικνύονται υπεύθυνοι για τη χρηστή διοίκηση, αφού αυτή εξαρτάται από το δικαίωμά τους να έχουν βαρύνουσα άποψη για τη διαχείριση των δημόσιων υποθέσεων.

Ο Πρωταγόρας φαίνεται ότι δέχεται πως η πολιτική ιδιότητα, έστω και ως κατάφαση στην έννοια της δικαιοσύνης, είναι ειδοποιό γνώρισμα του ανθρώπου και απαραίτητη προϋπόθεση για να είναι δεκτός στην πολιτική κοινωνία. Όταν και αυτό το ελάχιστο της κατάφασης στην έννοια του δικαίου λείπει από κάποιον, ο άνθρωπος αυτός δεν μπορεί να συγκαταλέγεται ανάμεσα στους ανθρώπους, γιατί υστερεί και αποτελεί απειλή για τους ιδρυτικούς σκοπούς της πολιτικής κοινωνίας. Η ποινή που έχει προταθεί από τον Δία είναι η θανατική ποινή («κτείνειν ως νόσον πόλεως»). Από την άλλη η αντίστοιχη προβλεπόμενη ποινή από τον ανθρώπινο νόμο είναι η άτιμία, δηλαδή η στέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων και η εξορία. Ίσως η ποινή του Πρωταγόρα να φαίνεται ηπιότερη σε σχέση με αυτή που επιβάλλει ο Δίας· έχουν όμως και οι δύο τον ίδιο σκοπό: να οδηγήσουν τους ανθρώπους στην αρετή. Έτσι, προβάλλεται ο παιδευτικός ρόλος των νόμων. Αν, βέβαια, λάβουμε υπόψη μας τη σημασία που έχει η πόλη και η συμμετοχή του πολίτη στα κοινά την εποχή αυτή, καταλαβαίνουμε πως η ποινή που αναφέρει ο Πρωταγόρας είναι ισάξια ή και αυστηρότερη από αυτή που προτείνει ο πατέρας των θεών.

B3.

1. Λάθος
2. Λάθος
3. Σωστό
4. Σωστό
5. Λάθος

B4α

- 1-ε (σποράδηγν-σπαρτά)
- 2-γ (σκεδαννύμενοι-διασκέδαση)
- 3-στ (άπώλλυντο-πανωλεθρία)

4-ζ (ικανός-άφιξη)

5-η (μετεχόντων-σχολικός)

6-α (θές-παρακαταθήκη)

B4β. Το χρήμα **διαφθείρει** την εξουσία

Ο δημιουργός του καλλιτεχνικού αριστουργήματος αποφάσισε να μην παραχωρήσει συνεντεύξεις

B5. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Στα δύο κείμενα, γίνεται λόγος τόσο για τη φύση της αδικίας όσο και για αυτή της δικαιοσύνης, με διαφορετικά ωστόσο κριτήρια. Ο Καλλικλής υποστηρίζει πως το αριθμητικό πλεονέκτημα είναι αυτό που καθορίζει τη φύση της αδικίας και κυρίως το γεγονός ότι οι πολλοί και η επιδίωξη του προσωπικού συμφέροντος είναι τα στοιχεία που προσβάλλουν τα συμφέροντα των ολίγων και ισχυροτέρων. Σαφέστατα, τονίζεται το αίσθημα κατωτερότητας των πολλών, το οποίο εκλαμβάνεται ως η γενεσιουργός αιτία κάθε αδικίας στην πόλη, αφού παραγκωνίζεται η ουσιαστική ποιότητα των ισχυρών και πεπαιδευμένων. Αιτιολογεί την παρούσα θέση, παραθέτοντας ως παράδειγμα την ίδια τη φύση, αφού σε αυτό το περιβάλλον ο δυνατός και καλύτερος υπερσχύει των αδυνάμων.

Από την άλλη, στο κείμενο αναφοράς, ο Πρωταγόρας δίνει έμφαση στην αξία της δικαιοσύνης και κατ' επέκτασιν στην πολιτειακή οργάνωση ως προϋπόθεση της εύρυθμης λειτουργίας της πολιτείας. Η δικαιοσύνη, ως κύριο συστατικό της πολιτικής αρετής, διαδραματίζει τον σπουδαιότερο ενδεχομένως ρόλο, για μία κοινωνία συνοχής και ομόνοιας. Η πολιτική αρετή (μέσω των συστατικών της), ακόμα και εν δυνάμει, μπορεί να λειτουργήσει καθοριστικά για τη σύσταση μιας κοινωνίας οργανωμένης. Σίγουρα η συνάθροιση των ανθρώπων εμφανίζεται ως χαρακτηριστική προϋπόθεση, ωστόσο δεν υπερτερεί του αριθμητικού πλεονεκτήματος. Η πολιτική αρετή (και συνακολούθως η πολεμική τέχνη) εξασφαλίζει την ισορροπία και την απαιτούμενη κοινωνική συνοχή.

Η ατομικότητα έναντι του συλλογικού συμφέροντος προτάσσεται από τον Καλλικλή ως βασική προϋπόθεση εξάλειψης κάθε αδικίας, σε αντίθεση με τον Πρωταγόρα ο οποίος θέτει την πολιτική αρετή ως την απαραίτητη ικανότητα του ανθρώπου για συγκρότηση πολιτικών κοινωνιών και την αντιμετώπιση των εξωτερικών κινδύνων.

Γ. ΑΔΙΔΑΚΤΟ

Γ1. Ο Άνυτος λοιπόν εξαιτίας της κακής αγωγής του γιου του και της δικής του απερίσκεπτης υπεροψίας, ακόμα και ύστερα από τον θάνατό του, έχει κακή φήμη. Ο Σωκράτης πάλι, επειδή εξύψωνε τον εαυτό του στο δικαστήριο, αφού τράβηξε κατά πάνω του τον φθόνο, έκανε πιο πολύ τους δικαστές να τον καταδικάσουν σε θάνατο.

Γ2. Με αφορμή την ατυχή συγκυρία της καταδίκης του Σωκράτη, ο Ξενοφών επιλέγει να πλέξει το εγκώμιο του φιλοσόφου στη βάση της ψυχικής δύναμης που επέδειξε ο τελευταίος μπροστά στη θανατική ποινή. Ο Σωκράτης, λοιπόν, αποδέχθηκε την καταδικαστική απόφαση και δεν προσπάθησε να μεθοδεύσει την αποφυγή της τιμωρίας ή και την απόδραση από τη φυλακή (σχέδιο που είχαν ήδη θέσει σε εφαρμογή οι ισχυροί του φίλοι). Αντιστάθηκε στον πειρασμό, παρέμεινε αντίθετος σε κάθε ανήθικο όπως σε όλη του τη ζωή, καταξίωσε για ακόμη μία φορά τη νομοταγή στάση των πολιτών ακόμα και όταν ο νόμος καταφανέστατα είναι άδικος. Επίσης, σύμφωνα με τον Ξενοφώντα, ήταν θαρραλέος και διατήρησε την αξιοπρέπειά του στην ύστατη στιγμή. Αυτήν ακριβώς τη γενναιότητα και το υψηλό ηθικό ανάστημα μνημονεύει ο ιστορικός θέτοντας αυτές τις αξίες ως πρότυπα για τη ζωή του ίδιου και των μεταγενέστερων.

Γ3. α) Ἡμῖν μὲν οὖν δοκεῖ θεοφιλεστέρων μοιρῶν τετυχηκέναι · τῶν μὲν βίων τὰ χαλεπώτερα.

β) γνῶθι

ζῆ / (ζῆθι)

Τεθνηκώς/ τεθνεώς ἴσθι

Γ4. α) Συντακτική αναγνώριση ὀρων του κειμένου:

διὰ τὸ μεγαλύνειν: εμπρόθετος επιρρηματικός προσδιορισμός της αιτίας στη μετοχή "ἐπαγόμενος"

τοῦ ζῆν: γενική συγκριτική (β' ὀρος σύγκρισης) ἀπὸ το συγκριτικοῦ βαθμοῦ επίθετο «κρεῖττον» , ,

τοῦ ἀνδρός: ετερόπτωτος ονοματικός προσδιορισμός (γενική υποκειμενική/κτητική) τὴν τε σοφίαν

ἀξιομακαριστότατον: κατηγορούμενο στο αντικείμενο «τὸν ἄνδρα» του δοξαστικοῦ ρήματος «νομίζω»

Γ4. β) «εἰ δέ τις τῶν ἀρετῆς ἐφιεμένων ὠφελιμωτέρῳ τινὶ Σωκράτους συνεγένετο, ἐκεῖνον ἐγὼ τὸν ἄνδρα ἀξιομακαριστότατον νομίζω.»:

Ο υποθετικός λόγος αποτελείται από την ΥΠΟΘΕΣΗ (δευτερεύουσα υποθετική πρόταση: εἰ ... συνεγένετο, δηλαδή εἰ+οριστική) και την ΑΠΟΔΟΣΗ (κύρια πρόταση: ἐκεῖνον ...νομίζω, δηλαδή οριστική ενεστώτα). Επομένως δηλώνει το ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟ (ΥΠΟΘΕΣΗ: εἰ+οριστική, ΑΠΟΔΟΣΗ: κάθε ἐγκλιση) .

ΜΕΤΑΤΡΟΠΗ ΣΕ ΠΡΟΣΔΟΚΩΜΕΝΟ: ἐάν ... συγγένηται, νομιῶ

Τις ενδεικτικές απαντήσεις επιμελήθηκαν οι καθηγητές:

Γιώργος Γκουράνης

Κωνσταντίνος Σκαρλάτος